

VYBRANÉ ASPEKTY SEXUÁLNÍHO CHOVÁNÍ A UŽÍVÁNÍ ANTIKONCEPČNÍCH METOD U STUDENTŮ PEDAGOGICKÉ FAKULTY UNIVERZITY PALACKÉHO V OLOMOUCI

SELECTED ASPECTS OF SEXUAL BEHAVIOUR AND THE USE OF CONTRACEPTIVE METHODS AMONG STUDENTS OF THE FACULTY OF EDUCATION OF PALACKÝ UNIVERSITY IN OLOMOUC

KATEŘINA KIKALOVÁ¹, MIROSLAV KOPECKÝ², JITKA TOMANOVÁ¹, JIŘÍ CHARAMZA¹

¹Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Katedra antropologie a zdravotvědy, Olomouc

²Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta zdravotnických věd, Ústav pro studium odborných předmětů, Olomouc

SOUHRN

Sexualita je nedílnou součástí lidského chování. Nevhodné sexuální chování však může znamenat ohrožení zdraví tělesného, psychického i sociálního. Mladí lidé jsou v tomto ohledu zvláště zranitelní, na druhé straně je faktem, že dnešní mladá generace má ve srovnání se svými rodiči zcela odlišný přístup k informacím. Cílem předkládané práce bylo pomocí dotazníkového šetření zjistit postoje vysokoškoláků k moderním formám antikoncepce, jejich preference při užívání antikoncepce a zkušenosti mladých žen s užíváním hormonální antikoncepce. Současně bylo zjišťováno, jaký je hlavní zdroj informací v této oblasti a jaký je průměrný věk prvního pohlavního styku i použití antikoncepce v průběhu prvního pohlavního styku. Výzkumné šetření jsme realizovali pomocí dotazníkového šetření v průběhu roku 2010–2011. Sledovaný soubor tvořilo 544 respondentů (84 mužů a 460 žen) ve věku 19–24 let, studentů Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Nestandardizovaný dotazník obsahoval devět polootevřených otázek. Výsledky výzkumu ukázaly, že hlavním zdrojem informací v otázkách sexuality, plánovaného rodičovství a antikoncepce je v současné době pro mladé lidi škola, přátelé a tiskoviny. Dále bylo zjištěno, že 88,6 % respondentů považuje moderní antikoncepci za přirozenou součást sexuálního života. Hormonální antikoncepci považuje za vhodný a přijatelný způsob ochrany před nežádoucím početím 45,2 % mužů a 78,0 % žen. Volba antikoncepce je u 52,39 % žen a 8,33 % mužů výsledkem samostatného rozhodování, u 42,39 % žen a 65,48 % mužů výsledkem vzájemné dohody partnerů. 33,3 % mužů uvedlo, že jako nejčastější antikoncepční metodu používají kondom a 19 % mužů odpovědělo, že jejich partnerky používají hormonální antikoncepci. 69,1 % žen odpovědělo, že nejčastěji aplikují jako účinnou metodu ochrany početí hormonální antikoncepci. Překvapivě hodně respondentek uvádělo negativní zkušenosti s užíváním hormonální antikoncepce. Nejčastěji šlo o nárůst tělesné hmotnosti (31,5 %), změny nálad či deprese (15,3 %) a pokles libida (7,3 %). Zkušenosti s trombózou uvádělo 5 žen (1,6 %). Průměrný věk prvního pohlavního styku respondentů byl zjištěn u žen ve věku 16,9 roků a 17,1 roků u mužů.

Klíčová slova: antikoncepce – metody, sexuální chování, plánované rodičovství, studenti

SUMMARY

While sexuality is an integral part of human behaviour, inappropriate sexual behaviour may threaten physical, psychological and social health. Young people are particularly vulnerable, and yet, in comparison with their parents, today's young generation has a completely different access to information. Using a questionnaire survey, the present study aimed at identifying the attitudes of college students to modern contraceptive methods, their preferences in the use of contraceptives, and the experience of young women with hormonal contraception. Additionally, it sought to define the main source of information regarding this area, the average age of first sexual intercourse, and the use of contraception during the first sexual intercourse. The research was carried out from 2010 to 2011 with the help of a questionnaire survey. The researched group consisted of 544 respondents (84 men and 460 women) aged 19 to 24, students of the Faculty of Education, Palacky University in Olomouc. The non-standardised questionnaire contained nine semi-open questions. The research findings showed the school, friends, and the press to be the main source of information about sexuality, family planning, and contraception for young people today. Furthermore, the study established that 88.6% of the respondents considered modern contraception a natural part of their sex life. Hormonal contraception is deemed an appropriate and acceptable method of birth control by 45.2% men and 78.0% women. Decision about the contraceptive method is made independently by 52.39% women and 8.33% men, while for 42.39% women and 65.48% men the choice is the result of an agreement between partners. In the survey, 33.3% men said they used a condom as the most common contraceptive method; 19% men responded that their partner was using hormonal contraception. Hormonal contraception was most frequently applied by 69.1% women as an effective method of birth control. A surprisingly high number of respondents reported negative experience with hormonal contraception. Most often this concerned weight gain (31.5%), mood swings or depression (15.3%), and decreased libido (7.3%). Five women (1.6%) reported having suffered thrombosis. The survey found that the average age of first sexual intercourse of the respondents in women was 16.9 years of age and in men 17.1 years of age.

Key words: contraceptive methods, sexual behaviour, family planning, students

Lidská sexualita je při srovnání s živočišnými druhy v mnohém specifická a je do značné míry oddělená od rozmnožování. Je zřejmé, že lidské sexuální chování je determinováno biologickými dispozicemi, ale společenské, kulturní, náboženské či ekonomické vnější vlivy mohou modifikovat jeho konkrétní projevy (1).

Aktivní přístup k plánování rodičovství, stejně jako začátek pohlavního života ještě před vstupem do manželství jsou fenomény, které nejde v našem sociokulturním kontextu popírat. Přes vlnu diskusí a zamítavých postojů k sexuální výchově, které se poslední dobou rozšířily v České republice, je pohlavní život mladých lidí skutečností, která sebou přináší rizika nechtěného těhotenství, pohlavně přenosných nemocí i citových škod v případě emocionální nezralosti a předčasného začátku pohlavního života. Světová zdravotnická organizace (WHO) (2) považuje sexuální výchovu za součást všeobecného vzdělání s vlivem na osobnost mladých lidí, která má preventivní vliv nejen na negativní vlivy spojené se sexualitou, ale která také ovlivňuje kvalitu života, zdraví a životní pohody, takže ovlivňuje zdraví obecně. Podle WHO je poměr mezi počtem umělých potratů a počtem uživatelů účinné antikoncepce v nepřímé úměře a vyspělé země vykazují vysokou míru používání antikoncepce a nízkou míru potratovosti. Oba ukazatele závisí nejen na stavu legislativy, ale ovlivňuje je zdravotní uvědomění a ekonomická úroveň obyvatel (3).

Výzkumy realizované v České republice (1) svědčí o změnách, které se projevují v sexuálním chování lidí v souvislosti se změnami sexuální morálky. Dochází k posouvání zahájení sexuálního života do stále nižších věkových kategorií, zvyšuje se věk prvního sňatku, narůstá počet sexuálních partnerů a nárůst předmanželských sexuálních zkušeností a u příslušníků mladší generace dochází k odpovědnějšímu antikoncepčnímu chování a zvyšuje se počet pravidelných uživatelů kondomů.

Hormonální antikoncepce je v současné době považována za nejúčinnější reverzibilní metodu ochrany před otěhotněním. Princip účinků spočívá v narušení zpětné regulační vazby hypothalamo-hypofýzo-ovariální osy.

Podle složení se jedná o čistě gestagenní a nebo kombinované estrogen-gestagenní přípravky. Farmaceutický průmysl nabízí řadu preparátů, s různou formou užití, perorální, perkutánní, vaginální kroužky, nitroděložní tělíka s uvolňováním hormonů a podkožní implantáty. I když cílená volba dávky estrogenní a gestagenní složky je základem pro minimalizaci případných rizik při optimálním účinku, existují rizika spojená s užíváním hormonální antikoncepce. Rizika můžeme rozdělit na dvě skupiny. První tvoří vzácné, ale život ohrožující stavy – tromboembolická nemoc, arteriální hypertenze, tumory jater a cholestatická žloutenka. Druhou skupinou jsou stavy diskomfortu, které neohrožují život ženy – bolesti hlavy, otoky, zvýšení hmotnosti, změny emocí, poruchy libida, kožní změny, zvracení. Předcházení rizik je otázkou správné anamnézy, a správného sledování ženy lékařem ordinujícím antikoncepci (4).

Sociologické studie ukazují (5), že dostatek informací o rizicích spojených s pohlavním životem, které mladí lidé mají, zvyšuje množství dospívajících diskutujících o antikoncepci a sexuálně přenosných chorobách ještě před zahájením sexuální aktivity, což jim logicky může pomoci vyhnout se nechtěnému těhotenství a pohlavně přenosným onemocněním (STDs).

Statistické údaje European health for all database (6) za posledních 40 roků o počtu provedených potratů i mateřství žen mladších 20 let v České republice vykazují pozitivní pokles, který odráží otevřenější atmosféru ve společnosti, odpovědnější přístup mladých lidí, rozšíření používání účinné antikoncepce v posledních desetiletích. Česká republika se přiblížila úrovni srovnatelné se zeměmi západní Evropy. Na druhou stranu poměr potratů a živě narozených dětí matkám do 20 let má stále vzestupný charakter (tab. 1). Počty potratů uváděné v této databázi zahrnují umělá ukončení těhotenství do 12. týdne na žádost matky nebo do 24. týdne ze zdravotních důvodů.

Cílem studie bylo zjistit postoje, frekvenci užívání i zkušenosti týkající se antikoncepce u mladých lidí – vysokoškoláků – studentů bakalářských studijních oborů Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Dílčími cíli výzkumu bylo: určit převažující zdroj infor-

Tab. 1: Vývoj demografických charakteristik týkajících se těhotenství a potratů žen do 20 roků v České republice mezi roky 1970 a 2010 (6)

Potraty na 1000 živě narozených v České republice (‰)								
1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010
486,21	289,46	448,18	611,11	820,52	502,47	357,83	258,81	204,84
Potraty na 1000 živě narozených matkám do 20 let (‰)								
1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010
333,33	217,2	252,13	368,96	546,81	494,96	658,91	699,6	608,16
Počty potratů u matek mladších 20 let (n)								
1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010
6656	4627	4474	6587	10064	5251	2944	2450	2041
Procentuální podíl živě narozených dětí matkám mladším 20 let (%)								
1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010
13,5	11,11	11,54	13,14	14,1	11,04	4,91	3,43	2,86
Počet živě narozených dětí matkám mladším 20 let (n)								
1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010
19968	21303	17745	17853	18405	10609	4468	3502	3356

mací v otázkách sexuality vybraného vzorku mladých lidí, zjistit jejich postoje k antikoncepci obecně, zvláště pak k hormonální antikoncepci, určit kdo z partnerů rozhoduje při výběru antikoncepční metody, zmapovat jakou metodu antikoncepce respondenti používají, zjistit v jaké míře mají negativní zkušenosti s vedlejšími účinky hormonální antikoncepce a určit průměrný věk zahájení sexuální aktivity.

Metodika

Výzkumu se účastnili studenti některých oborů bakalářské formy studia ve věku 19–24 roků. Šetření probíhalo anonymně se souhlasem respondentů v průběhu školního roku 2010/2011. Celkově se výzkumu zúčastnilo 544 respondentů (84 mužů a 460 žen), z 560 oslovených. Návratnost dotazníků byla 97,1 %. Věkové rozložení respondentů zobrazuje tabulka 2. Respondenti muži představovali 15,4 %, ženy 84,6 %. Poměr mužů a žen odpovídá zastoupení pohlaví u studentů daných studijních oborů. Otázky zjišťující cíle studie byly obsaženy v devíti polootevřených otázkách nestandardizovaného dotazníku. Výsledky byly zpracovány pomocí programu Statistika 10 CZ. Grafy byly vytvořeny v programu Microsoft Office Word 2003. Byly stanoveny absolutní a relativní četnosti jednotlivých odpovědí.

Výsledky

Informace k otázkám sexuality, plánovaného rodičovství a antikoncepce získávali muži nejčastěji v rám-

ci školního vzdělávání (71,40 %), od přátel (46,40 %) a z novin a časopisů (32,10 %). Ženy odpovídaly podobně, 63,50 % uvedlo, že informace získávaly ve škole, 52,60 % z novin a časopisů a 51,10 % od přátel. Všechny odpovědi respondentů jsou uvedeny v tabulce 3. Protože v této otázce mohli respondenti volit více možností odpovědí, součty absolutních i relativních hodnot přesahují počty respondentů, resp. 100 %.

V otázce postojů k používání antikoncepce 77,38 % mužů a 90,65 % žen akceptuje moderní antikoncepci jako přirozenou součást sexuálního života. 11,90 % mužů svůj názor neuvedlo a 9,52 % mužů akceptuje pouze metody přirozeného plánování rodičovství. Pouze přirozené metody plánování rodičovství akceptuje 6,30 % žen, pro 1,74 % žen je jakákoliv antikoncepce nepřijatelná a 1,30 % žen nemá názor.

Při dotazování na postoje konkrétně k hormonální antikoncepci 45,24 % mužů a 78,04 % žen uvedlo hormonální antikoncepci jako vhodnou metodu, kterou používají, nebo v budoucnu chtějí používat. 33,33 % mužů a pouze 1,74 % žen nemělo názor na použití hormonální antikoncepce. Názor, že tento způsob antikoncepce je vhodnou metodou k zabránění otěhotnění, ale že by ji spíše nepoužili, zastává 10,71 % mužů a 9,35 % žen. Zajímavé je, že 5,87 % mladých žen nepoužívá hormonální antikoncepci na základě předchozí zkušenosti (tab. 4).

Na otázku volby antikoncepce v době šetření, uváděli sexuálně aktivní muži, nejčastěji používání kondomu (33,33 %), žádnou antikoncepci (20,24 %) a hormonální antikoncepci partnerky (19,05 %). Respondentky ženy uváděly nejčastěji hormonální antikoncepci (69,13 %) a žádnou antikoncepci 13,70 %.

Tab. 2: Věkové rozložení respondentů

Věk	Muži		Ženy		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
19	7	1,3	100	18,4	107	19,7
20	19	3,5	121	22,2	140	25,7
21	14	2,6	88	16,2	102	18,8
22	14	2,6	74	13,6	88	16,2
23	17	3,1	42	7,7	59	10,8
24	13	2,4	35	6,4	48	8,8
Celkem	84	15,4	460	84,6	544	100,0

Tab. 3: Převládající zdroje informací v otázkách sexuality, plánovaného rodičovství, antikoncepce

Zdroj informací	Muži (n = 84)				Ženy (n = 460)			
	ano		ne		ano		ne	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Televize, rozhlas	22	26,20	62	73,80	111	24,10	349	75,90
Lékař	4	4,80	80	95,20	112	24,30	348	75,70
Knihy	18	21,40	66	78,60	94	20,40	366	79,60
Noviny, časopisy	27	32,10	57	67,90	242	52,60	218	47,40
Škola	60	71,40	24	28,60	292	63,50	168	36,50
Rodiče	18	21,40	66	78,60	188	40,90	272	59,10
Sourozenci, rodina	6	7,10	78	92,90	41	8,90	419	91,10
Přátelé	39	46,40	45	53,60	235	51,10	225	48,90

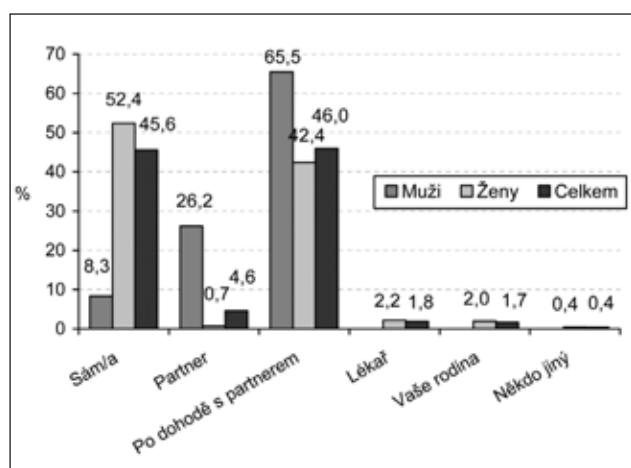
Tab. 4: Postoje respondentů k hormonální antikoncepci

Postoje k hormonální antikoncepci	Muži (n = 84)		Ženy (n = 460)		Celkem (n = 544)	
	n	%	n	%	n	%
Nemám názor	28	33,33	8	1,74	36	6,62
Zcela nepřijatelná	7	8,33	23	5,00	30	5,51
Vhodná k zabránění početí, ale spíše bych ji nepoužila	9	10,71	43	9,35	52	9,56
Vhodná k zabránění početí, ale nepoužívám ji na základě předchozí zkušenosti	2	2,38	27	5,87	29	5,33
Vhodná metoda, kterou užívám nebo budu užívat	38	45,24	359	78,04	397	72,98

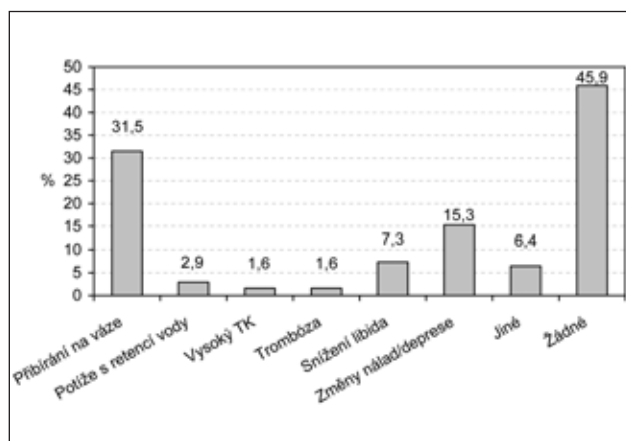
Co se týká rozhodování o způsobu použití antikoncepční metody u sexuálně aktivních lidí, zjistili jsme velký rozdíl, mezi muži a ženami. Zatímco ženy rozhodují samy v 52,39 %, po dohodě s partnerem v 42,39 %. Muži se rozhodují sami pouze v 8,33 % případů a po dohodě s partnerkou v 65,48 % (obr. 1).

Je známo, že moderní antikoncepční metody nejsou bez rizika (4). Pouze 45,9 % z 314 respondentek, které hormonální antikoncepci někdy užívaly, nemá zkušenost s vedlejšími účinky hormonální antikoncepce. Nejvíce mladých žen udávalo problémy s narůstáním hmotnosti (31,5 %), změny nálad či deprese (15,3 %) a snížení libida (7,3 %). Pět studentek (1,6 %) má zkušenost s trombozou – velmi závažnou a život ohrožující komplikací. Zkušenosti respondentek s nežádoucími účinky hormonální antikoncepce zachycuje obr. 2.

Součástí našeho šetření byly i otázky týkající se první sexuální zkušenosti. 14,29 % mužů a 11,74 % žen nemělo dosud sexuální zkušenost. Ale 53,58 % mužů a 61,30 % žen uvedlo první sexuální zkušenost v 17 letech a dříve. Průměrný věk, ve kterém zahajují pohlavní život odpovídal 16,9 roků u mladých žen a 17,1 roků u mužů. To, že mladí lidé jsou relativně odpovědní dokumentuje užití antikoncepce při prvním pohlavním styku. Užití kondomu uvedlo 55,95 % respondentů a 47,39 % respondentek, hormonální antikoncepce partnerky uvedlo 13,10 % mužů a 30,87 % žen. Přesto 10,71 % mužů a 5,65 % žen uvedlo, že nepoužili žádnou antikoncepci při prvním pohlavním styku a 5,95 % mužů a 4,35 % žen použilo přerušovaný pohlavní styk, jehož bezpečnost je při zahájení pohlavní aktivity malá (7).

Obr. 1: Vlivy na rozhodnutí týkající se výběru antikoncepce.

Obr. 2: Zkušenosti respondentek s vedlejšími účinky hormonální antikoncepce.

Diskuse

Během dospívání většina mladých lidí sleduje cíle, které podporují možnosti zvyšování vzdělání, cestování, prvního zaměstnání. Přesto, že žijí v partnerském vztahu, rozhodnutí uzavřít manželství a mít rodinu odkládají na pozdější dobu. Odpovědný přístup k plánování rodičovství je nezbytnou součástí jejich života. U studentů vysokých škol je tento postoj posílen snahou o ukončení studia a získání praxe v oboru ještě výrazněji. Rozhodnutí o užívání antikoncepce je výsledkem řady faktorů působících na dospívající jedince. Častější využívání antikoncepce v současné době je dáváno do souvislosti se změnou ženské sexuální role i s tím, jak se ženy osvobozují od zátěže nedobrovolných gravidit a porodů (1).

Pokud bychom srovnali výsledky naší studie s výsledky rozsáhlejšího výzkumu realizovaného v České republice v roce 2007 (8) mezi 1011 ženami ve věku 15–50 let (vzorek žen byl reprezentativní pro Českou republiku), zjistili jsme srovnatelné výsledky v otázce názorů na moderní antikoncepci i názorů na hormonální antikoncepci. Užívání konkrétního typu antikoncepce u vysokoškoláček však bylo odlišné. Pouze 9,13 % studentek Pedagogické fakulty uvádí, že nemá sexuálního partnera, ve srovnání s 22 % žen reprezentativního vzorku českých žen. Výrazně se také lišilo použití techniky přerušovaného soulože u vysokoškoláček (1,74 %) a žen reprezentativního vzorku (9 %), užívání kondomu 5,22 %, resp. 13 % a užívání hormonální antikoncepce 69,11 %, resp. 40 %. U vysokoškoláček našeho zkoumaného souboru je tedy zřejmá častější preference hormonální antikoncepce.

ce na úkor méně spolehlivých způsobů zabránění početí. Zajímavé je, že 13,7 % vysokošolaček a 16 % reprezentativního vzorku české populace z roku 2007 uvádí, že nepoužívají žádnou antikoncepci, přestože si nezvolily možnost, že nemají sexuálního partnera. Srovnatelný je počet žen, které uvedly první pohlavní styk ve věku pozdějším jak 20 roků, konkrétně 4,78 % vysokošolaček a 3 % žen reprezentativního vzorku. Výrazný rozdíl je však v zastoupení dívek a žen uvádějící první sexuální zkušenost v 15 nebo 16 letech – 38 % vysokošolaček a jen 27 % žen reprezentativního vzorku. Naopak začátek pohlavní aktivity mezi 17.–19. rokem uvádí 40,64 % respondentek našeho souboru a 58 % žen reprezentativního vzorku z roku 2007.

Průměrný věk první soulože u dívek našeho souboru byl 17,1 roku u žen a 16,9 roků u mužů. Při srovnání s výsledky opakovaného výzkumu (9) sexuálního chování v České republice z roků 2003 a 2008, který byl také realizován na reprezentativním vzorku populace České republiky starší 15 let, je průměrný věk prvního pohlavního styku u dotazovaných studentů pedagogické fakulty nižší než u reprezentativního vzorku české populace v roce 2003, i v roce 2008, kdy ženy uváděly 18,01, resp. 18,08 roků a muži 18,03, resp. 17,85 roků. Tyto výsledky ukázaly posun prvního sexuálního kontaktu vzhledem k tomu, že průměrný věk našeho souboru je nižší než u reprezentativního vzorku. Nižší hodnoty jsou částečně zdůvodnitelné i tím, že jsme počítali jen odpovědi respondentů, kteří už pohlavní styk měli. Je logické, že pozdější začátek pohlavní aktivity u 12,13 % jedinců, kteří ještě sexuální zkušenost neměli, by průměrný začátek pohlavní aktivity zvýšilo.

Velký rozdíl v přístupu dnešních mladých žen ukazuje také použití antikoncepce při první souloži. Zatímco 47,39 % dotazovaných studentek pedagogické fakulty použilo kondom, 30,39 % hormonální antikoncepci a jen 5,65 % uvádí, že nepoužilo žádnou antikoncepci. V reprezentativním vzorku (8) českých 15–50letých žen z roku 2007 uvádí 39 % žen použití kondomu, 10 % použití hormonální antikoncepce a 38 % žen přiznává první pohlavní styk bez použití antikoncepce. Tyto výsledky mohou odrážet vliv tolik diskutované sexuální výchovy i liberalizaci šíření informací v této oblasti v České republice po společenských změnách v roce 1989. To, jak společenské změny ovlivňují postoje k plánovanému rodičovství, svědčí i porovnání názorů na antikoncepci současných studentek a dospělých žen reprodukčního věku, které se v bývalém Československu účastnili v roce 1987 dotazníkového šetření v gynekologicko-porodnických ambulancích (10). Zatímco 90,65 % námi oslovených studentek pedagogické fakulty akceptuje moderní antikoncepci jako přirozenou součást sexuálního života, v roce 1987 se 13 % žen velmi obávalo nepříznivých následků antikoncepce, více než pětina žen pokládala antikoncepci za nepřirozenou, 13 % se domnívalo, že antikoncepce vede k promiskuitě a 10 % žen si myslelo, že použití antikoncepce bere lásce spontánnost. Výrazně se však nezměnila odpovědnost za rozhodování o způsobu ochrany před otěhotněním. I před čtvrt stoletím to bylo nejčastěji rozhodnutí ženy (45 %) nebo společné rozhodnutí páru (50 %). Ze srovnání s tímto dotazníkovým šetřením (10) také vyplývá zvýšení vlivu školy, médií a přátel při získávání informací v oblasti sexuality a snížení významu knih

a méně výrazně i informací od rodičů, pravděpodobně v důsledku liberalizace sexuality v médiích i výuky sexuální výchovy ve školách.

Při srovnání výsledku výzkumu reprezentativního vzorku australských žen publikovaném v roce 2003 (11), můžeme porovnat antikoncepční chování vysokošolaček v našem šetření a mladých australských žen ve věku 20–29 roků, bez ohledu na vzdělání. U 418 vysokošolaček našeho souboru vystavených riziku těhotenství převažuje užití hormonální antikoncepce (76,1 %), následované užíváním kondomu (5,7 %) a velmi nízká frekvence užívání techniky přerušované soulože (1,9 %), přirozených metod (0,7 %) a nitroděložního tělíska (0,5 %). Také u mladých australských žen převažuje používání hormonální antikoncepce (63,3 %), mnohem častěji však uvádějí užití kondomu (32,8 %). Přerušovanou soulož uvádí 5,4 % australských žen a přirozené metody 1,8 %.

Frisko (12) ve velké studii zahrnující analýzu dotazníkového šetření názorů 3 828 mladých žen zjistil, že výraznější vliv na rozhodnutí užívat antikoncepci mají rodiče, kteří očekávají vzdělávání, diskutují s dospívajícími jejich budoucí kariéru, než rodiče příliš tolerantní, lhotejní. Vliv rodičů se týká i výběru antikoncepční metody (12). Z naší studie vyplývá, že může existovat rozdíl mezi pohlavími ve vnímání rodičovského vlivu. Zatímco 40,9 % dívek uvádí rodiče jako zdroj informací, u mužů je to pouze 21,4 %. Genderové rozdíly jsou prokázány i u užívání antikoncepce včetně rodičovské podpory u mladých dívek na Islandu (13). Z korespondenčního průzkumu realizovaného na Islandu v r. 1996, který zpracovává údaje 1405 sexuálně aktivních adolescentů ve věku 17–20 roků, vyplynulo, že i dívky začínající se sexuální aktivitou ve věku teenagerů měly větší pozitivní vztah k používání antikoncepce a vyšší podporu ze strany rodičů při užívání antikoncepce, než chlapci. Přesto však ze zmíněné studie vyplynulo, že řada islandských adolescentů i mladých lidí přistupuje k sexuální aktivitě značně nezodpovědně. Ukázalo se, že jedna čtvrtina dívek a jedna pětina chlapců používala nespolehlivé metody antikoncepce (přerušovaná soulož a přirozené metody) a jedna třetina teenagerů používala při sexuálních aktivitách antikoncepci sporadicky nebo vůbec. Námi zkoumaný vzorek vysokoškoláků vykazuje vyšší odpovědnost v použití antikoncepce, 74,4 % ze 493 respondentů obou pohlaví, kteří přiznávají sexuální aktivitu, používá hormonální antikoncepci a 10 % kondom, jen 2,2 % respondentů obou pohlaví uvádí nespolehlivé metody přirozeného plánování početí a přerušovanou soulož a 1 % respondentů spoléhá na IUD (intrauterine device) partnerky. Logicky u vysokoškoláků je vyšší podíl jedinců s pohlavní aktivitou i více odpovědný přístup, než u teenagerů. Domníváme se, že zde pravděpodobně hraje roli i časový rozdíl mezi realizací obou studií.

Negativní zkušenosti našich respondentek s hormonální antikoncepcí týkající se tromboembolické choroby (1,6 %) nepřesahují 2–4 % rizika uváděného uváděné Faitem (4). Změny sexuální apetence, které uvádí 7,3 % respondentek užívající antikoncepci odráží složitou strukturu sexuality ženy. Také hormony svým působením na centrální nervovou soustavu mohou způsobit depresi (uvádí 15,3 % našich respondentek). U mladých žen však může být psychika ovlivněná i nevědomým přáním mít dítě, pocitem převzetí odpovědnosti

či pocitem volné použitelnosti, mohou se připojit i obavy ze škodlivosti antikoncepce, pocit viny z odmítání otcovství partnerovi (4).

Znalosti, postoje a chování nemusí nutně být v souladu. V České republice probíhá „výchova k rodičovství a mateřství“ různými formami v naprosté většině škol. I současní vysokoškoláci získali v průběhu školního vzdělávání informace o rizicích nechráněného pohlavního styku. Přesto 10,71 % mužů a 5,65 % žen uvedlo nepoužití účinné antikoncepce při první sexuální kontakt. Rozhodování o užití antikoncepce dospívajícími není jen otázkou znalostí, ale je ovlivněno intimitou vztahu partnerů, působením původní rodiny, vrstevníků, schopností sebekontroly a sebevědomím jedince (14).

Závěr

Výsledky našeho výzkumu můžeme shrnout následovně. Nejvíce informací v otázkách sexuality, plánovaného rodičovství a antikoncepce získávali muži ve škole, od přátel, z novin a časopisů; ženy ve škole, z novin a časopisů a od přátel. Většina respondentů, tedy 77,38 % mužů a 88,6 % žen, považuje moderní antikoncepci za přirozenou součást sexuálního života. Nejčastěji partneři volí antikoncepci po vzájemné dohodě. 45,2 % mužů a 78 % žen považuje hormonální antikoncepci za vhodný a přijatelný způsob ochrany před nežádoucím početím. Muži zkoumaného vzorku používali v době šetření nejčastěji kondom – ve 33,3 % a hormonální antikoncepci partnerky v 19,0 %. 69,1 % žen udává používání hormonální antikoncepce. Negativní zkušenosti respondentek s užíváním hormonální antikoncepce se nejčastěji týkají nárůstu tělesné hmotnosti v 31,5 %, změn nálad, deprese v 15,3 % a poklesu libida v 7,3 %. Zkušenosti s trombózou uvádělo 5 žen (1,6 %). Průměrný věk první sexuální zkušenosti respondentů byl 16,9 roků u žen a 17,1 roků u mužů.

Poděkování:

Výzkumné šetření bylo realizováno za podpory projektu PdF_2010_025 Studentské grantové soutěže na Univerzitě Palackého v Olomouci s názvem: Somatický stav a životní styl studentů učitelství na PdF UP.

LITERATURA

- Weiss P, Zvěřina J. Sexuální chování v ČR - situace a trendy. Praha: Portál; 2001.
- WHO Regional Office for Europe; BZgA. Standards for sexuality education in Europe: a framework for policy makers, educational and health authorities and specialists. Cologne: Federal Centre for Health Education, BZgA; 2010.
- Uzel R. Antikoncepce a potraty v ČR a ve světě. Interní Med Praxi [Internet]. 2002 [cit. 16. prosince 2012];(8):4-6. Dostupné z: <http://www.internimedicina.cz/pdfs/int/2002/08/14.pdf>.
- Fait T, Nouzová K, Sýkorová P, Fanta M, Vrablík M, Skřenková J. Přínosy a rizika moderní kombinované hormonální antikoncepce. Čas Lék Čes. 2005;144(4):238-44.
- Ryan S, Franzetta K, Manlove J, Holcombe E. Adolescents' discussions about contraception or STDs with partners before first sex. Perspect Sex Reprod Health. 2007 Sep;39(3):149-57.
- World Health Organization. European health for all database (HFA-DB) [Internet]. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe; 2014 [updated 2014 Apr; cited 2014 Jun 20]. Available from: <http://data.euro.who.int/hfadb>.
- Trussell J. Contraceptive efficacy. In: Hatcher RA, Trussell J, Nelson AL, Cates W Jr., Stewart FH, Kowal D, editors. Contraceptive technology. 19th ed. New York: Ardent Media; 2007. p. 747-826.
- Weiss P, Cibula D, Unzeitig V. Antikoncepční chování českých žen. In: Mitlöhner M, editor. 16. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: sborník referátů; 25.-27. září 2008; Pardubice. Praha: Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu; 2008. s. 151-6.
- Weiss P, Zvěřina J. Sexuální chování v ČR: srovnání výzkumů z let 1993, 1998, 2003 a 2008 [Internet]. Praha: Sexuologický ústav 1. lékařské fakulty UK a VFN; 2009 [cit. 12. února 2013]. Dostupné z: <http://mep.zverina.cz/files/103-sexualni-chovani-v-cr-srovnani-vy-zkumu-z-let-1993-1998-2003-a-2008.pdf>.
- Čepický P, Kravka A, Mandys F. Postoje žen k plánovanému rodičovství a antikoncepci. Česk Gynkol. 1988 Dec;53(10):749-55.
- Richters J, Grulich AE, de Visser RO, Smith AMA, Rissel CE. Sex in Australia: contraceptive practices among a representative sample of women. Aust N Z J Public Health. 2003;27(2):210-6.
- Frisco ML. Parental involvement and young women's contraceptive use. J Marriage Fam. 2005 Feb; 67(1):110-21.
- Bender SS, Kosunen E. Teenage contraceptive use in Iceland: a gender perspective. Public Health Nurs. 2005 Jan-Feb;22(1):17-26.
- Commendador KA. Concept analysis of adolescent decision making and contraception. Nurs Forum. 2003 Oct-Dec;38(4):27-35.

Došlo do redakce: 23. 7. 2013

Přijato k tisku: 20. 1. 2014

MUDr. Kateřina Kikalová, Ph.D.
Katedra antropologie a zdravotní vědy
Pedagogická fakulta UP v Olomouci
Žižkovo náměstí 5
779 00 Olomouc,
E-mail: katerina.kikalova@upol.cz